

STRESZCZENIE

„Podstawy do stwierdzenia nieważności małżeństwa w myśli teologiczno-prawnej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego”

W Kodeksie Katolickich Kościołów Wschodnich, a w szczególności w prawie odnoszącym się do sakramentu małżeństwa, zawarte jest postanowienie mówiące, że małżeństwo między stroną katolicką i stroną ochrzczonej akatolicką jest regulowane także przez prawo własne Kościoła, do którego należy strona akatolicka.

Celem głównym rozprawy doktorskiej było ukazanie podstaw do stwierdzenia nieważności małżeństwa, wynikających z pojmowania małżeństwa, jego celów i istoty, przez sam Kościół prawosławny.

W pierwszych dwóch rozdziałach, zatytułowanych „Istotne cele małżeństwa chrześcijańskiego” i „Istota małżeństwa” odpowiednio, były omówione tzw. pozytywne warunki ważności małżeństwa, czyli elementy bez których małżeństwo w pojmowaniu Kościoła prawosławnego nie może być ważne.

Trudności pojawiające się w trakcie określania istoty małżeństwa (celów i elementów istotnych), związane były z występowaniem odmiennych, a nawet sprzecznych poglądów różnych autorów myśli kanoniczno-teologicznej Kościoła prawosławnego. W Prawosławiu występują dwie teorie małżeństwa, jedna jest zwana teorią idealistyczną, a druga teorią naturalistyczną. Teoria idealistyczna ujmuje rzeczywistość małżeństwa w kategorii idealnej, podkreślając wymiar teologiczny czy nawet eschatologiczny, w którym małżeństwo ocenia się w odniesieniu do zamysłu Bożego, zawartego przy jego powstaniu jeszcze w Raju. Teoria naturalistyczna jako punkt wyjścia w pojmowaniu małżeństwa bierze naturę człowieka. Nakładając te dwie teorie na siebie, mogliśmy zauważyć, że płaszczyzną ich zetknięcia się jest życie ziemskie człowieka, który znajdując się w sytuacji osłabienia po grzechu pierworodnym, nie może idealnie rzeczywistość małżeństwa przeżywać, choć ciągle jest do tego ideału powołany i zapraszany.

Biorąc pod uwagę te dwie teorie oraz zestawiając je ze sobą, było możliwe określenie, jakie istotne cele są w małżeństwie w pojmowaniu prawosławnym. Okazało się, że oprócz głównego celu, jakim jest miłość małżeńska, istnieją inne istotne cele od obecności których zależy ważność małżeństwa, a mianowicie cel prokreacji i cel zapobiegania rozpucie.

Drugim ważnym momentem było oznaczenie istotnych elementów i jakości, czyli charakteru małżeństwa. Trudnością w tym względzie było ujęcie pojęcia miłości małżeńskiej w obszarze prawnym. W ujęciu prawnym sprowadza się ono głównie do pojęcia wspólnoty małżeńskiej, szeroko pojmowanej. To dało możliwość określenia istotnych elementów.

Tymi istotnymi elementami małżeństwa są przede wszystkim jedność i nierozzerwalność małżeńska, wynikające z ujęcia małżeństwa jako wspólnoty, z jednej strony założonej przez samego Boga, czyniącego ich „jednym ciałem”, z drugiej zaś, odnoszącej się do rzeczywistości całego życia małżonków, w wymiarze tak czasowym jako trwającym przez całe życie i na wieczność, jak też w wymiarze jakościowym, czyli jako całkowitego oddania się małżonków sobie w darze wzajemnym i wyłącznym. Podkreśla się i pojęcie różnicy płci, albowiem tylko wspólnota między jednym mężczyzną i jedną kobietą, może zwać się małżeństwem. Na Soborze na Krecie w 2016 roku, kwestię różnicy płci określono jako pozytywny warunek do małżeństwa. Z takiego pojmowania wspólnoty

wynika i sakramentalny charakter małżeństwa, który przemienia rzeczywistość ziemską ochrzczonych, zdolnych do przyjęcia łaski Bożej, w rzeczywistość Kościoła Domowego, na wzór Chrystusa i Kościoła.

Kolejnym ważnym pytaniem jest określenie zgody małżeńskiej, postrzeganej w myśli Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego nie tylko jako ważnego elementu czy warunku małżeństwa, ale i jako elementu konstytutywnego. I chociaż takie stwierdzenie stoi w opozycji do niejednokrotnie prezentowanych opinii, że jakoby zgoda małżeńska w prawosławnym ujęciu małżeństwa, go nie tworzy, to jednak w oparciu o wypowiedzi i zdania znakomitych przedstawicieli myśli kanonicznej Kościoła prawosławnego, takich jak Pawłow, Gromogłasow, Piewcow, Miłasz i innych, było ono potwierdzone i uzasadnione. Jeżeli zatem zgoda małżeńska należy do istoty małżeństwa, to wady tej zgody lub ich brak, będą jak najbardziej stanowić podstawę do stwierdzenia nieważności małżeństwa.

Następną kwestią jest kwestia formy kanonicznej. Elementami koniecznymi dla ważności małżeństwa, są wyrażenie zgody małżeńskiej i błogosławieństwo kapłana. Kościół prawosławny uznając legalność małżeństw cywilnych, nie uznaje ich ważności jako sakramentu. Również małżeństwo zawarte przez osobę prawosławną w innym Kościele chrześcijańskim nie jest przez Kościół prawosławny uważane za ważne dla osoby prawosławnej i wymagane jest jego zawarcie również w Kościele prawosławnym i z błogosławieństwem kapłana prawosławnego dla jego ważności.

Oprócz tych warunków pozytywnych ważności małżeństwa, jakimi są jego istotne cele i elementy, w Kościele prawosławnym są także określone warunki negatywne. Tym warunkom był poświęcony trzeci rozdział rozprawy, który brzmi: „Prawne podstawy nieważności małżeństwa”.

Trzeba zauważyć, że w Kościele prawosławnym nie każda przeszkoda kanoniczna stanowi podstawę do stwierdzenia nieważności małżeństwa. Tak jest np. z przeszkodą niemocy płciowej, która ujawniona przed zawarciem małżeństwa jest absolutną przeszkodą, lecz wyjawiona (oczywiście uprzednio i trwała) po ślubie, stanowi jedynie podstawę do rozerwania małżeństwa i to dopiero po upływie trzech lat. Taki stan rzeczy jest związany z praktyką rozwodową w Kościele prawosławnym. Przy omówieniu poszczególnych przeszkód pojawiały się pewne nieścisłości czy różnice zdań. Tak było przy określeniu wieku kanonicznego, koniecznego do ważnego zawarcia małżeństwa, czy przy określaniu koła osób objętych przeszkodą pokrewieństwa duchowego, jak też przy przeszkodzie braku zgody rodziców i innych przeszkodach.

Obok przeszkód kanonicznych w kanonistyce prawosławnej znajdują się zakazy sądowe czy synodalne, związane z udzielonymi rozwodami, które również powodują nieważność małżeństw wbrew nim zawartych. Zakazy te wskazując na niezdolność do małżeństwa osób nimi związanych, powodują, że przyczyny do rozwodów mogą być i przyczynami do stwierdzenia nieważności małżeństwa ze względu na określoną niezdolność tych osób.

Wydobycie i określenie powodów do stwierdzenia nieważności małżeństw, wypływających z nauczania samego Kościoła prawosławnego, jest ułatwieniem dla sędziego katolickiego w przeprowadzeniu procesu małżeńskiego, a także daje możliwość odniesienia się w tym procesie prawa prawosławnego, o ile takie będzie się pokrywać z przepisami prawa katolickiego.